

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اخلاق معاشرت

ویرایش دوم

جواد محدثی

تهیه: مجله پیام زن

پوشش
۱۳۹۸

فهرست مطالب

۱۳	یادداشتی بر چاپ ششم
۱۵	مقدمه
۱۷	۱. شناخت و مراعات حقوق دیگران
۱۸	حقوق مسلمانی
۲۶	۲. سلام و مصافحه
۲۶	مفهوم سلام
۲۸	ادب و آداب سلام
۳۰	دست دادن
۳۱	شیوه مصافحه
۳۲	دست دادن با زنان
۳۴	۳. خوشرویی و خوشخویی
۳۴	خوشرویی
۳۶	غم‌زدایی
۳۷	خوشگویی
۳۹	خوشخویی
۴۲	۴. مردم‌داری
۴۲	نمودهای مردم‌داری

۴۳	۱. خوش اخلاقی
۴۴	۲. عفو و گذشت
۴۵	۳. بخشش و محبت
۴۵	۴. تواضع و خاکساری
۴۶	۵. حوصله و تحمل
۴۷	۶. تفقّد و رسیدگی
۴۹	۵. صلّه رحم
۵۰	آثار و نتایج
۵۱	مرز صلّه رحم
۵۴	۶. دید و بازدید
۵۴	محتوای دیدارها
۵۵	بهره‌های دیدار
۵۶	زیارت مؤمن
۵۷	دیدار حضوری
۵۹	دیدار کریمانه
۶۱	۷. آداب مهمانی و ضیافت
۶۱	مهمان، برکت خانه
۶۳	«ولیمه»، یک سنت دینی
۶۳	موارد مهمانی
۶۴	مهمان‌نوازی
۶۶	پرهیز از اسراف و ریا
۶۸	آداب مهمانی
۶۹	مهمان یا دردسر؟
۷۰	«تکلف» یا «ماخضّر»؟
۷۲	سلمان و مسلمانی

۷۳	مهمان ناخوانده
۷۴	گله نداشتن
۷۶	۸. با همسایگان
۷۶	سایه همسایه
۷۸	همسایگی و حسن همجواری
۷۹	توصیه به «حسن جوار»
۸۱	آخرین مرز
۸۲	حدّ و حقّ همسایه
۸۵	۹. سوغات و عیادت
۸۶	هدیه، هر چه باشد
۸۷	عیادت بیمار
۸۸	اخلاق پیامبرانه
۸۹	عیادت بی‌ریا
۹۰	عیادت و سوغات بی‌توقع
۹۲	۱۰. حریم خانه و زندگی
۹۳	خانه، یا محل آرامش و ایمنی
۹۴	استیذان و استیناس
۹۶	از پیشوایان پیاموریم
۹۷	از زبان قرآن
۹۸	اذن و اجازه
۹۹	چشمهای بی‌بها
۱۰۱	درسی برای نوجوانان
۱۰۲	چرا بی‌اجازه؟
۱۰۷	۱۱. مزاحمت
۱۰۸	مزاحمت چیست؟

- ۱۰۸..... نمونه‌ها
- ۱۱۱..... فرمان دین
- ۱۱۲..... نمونه‌ای از تاریخ
- ۱۱۵..... ۱۲. کارگشایی
- ۱۱۵..... خدمت، سرمایه سروری
- ۱۱۷..... کارگشایی
- ۱۱۸..... درسی از امام سجّاد (ع)
- ۱۱۹..... خرج مال و آبرو
- ۱۲۱..... صدقه، اما بی‌پول
- ۱۲۲..... ایثار
- ۱۲۴..... ۱۳. رازداری
- ۱۲۴..... حرمت راز
- ۱۲۶..... کدام راز؟
- ۱۲۶..... اسرار مردم
- ۱۲۸..... اسرار نظام
- ۱۲۹..... انگیزه فاش ساختن راز
- ۱۳۱..... ۱۴. ادب
- ۱۳۱..... ادب چیست؟
- ۱۳۴..... نشانه‌ها و جلوه‌ها
- ۱۳۵..... ادب از که آموزیم؟
- ۱۳۶..... از ادب پیامبر (ص)
- ۱۳۹..... ۱۵. هنر گوش دادن
- ۱۴۰..... در قلمرو آداب اجتماعی
- ۱۴۱..... ۱. با گوینده
- ۱۴۲..... ۲. با استاد

۱۴۳	۳. با نصیحتگر
۱۴۴	۴. با درددل کننده
۱۴۵	۵. پرهیز از پرحرفی
۱۴۵	۶. بی اجازه گوش ندادن
۱۴۷	۱۶. برخورد کریمانه
۱۴۷	ضعیفان و جوانمردان
۱۴۸	مفهوم فتوت
۱۵۰	برخی از نشانه‌ها
۱۵۰	۱. عفو و گذشت
۱۵۱	۲. آغاز به نیکی
۱۵۱	۳. پاسخ بدی با نیکی
۱۵۲	۴. عفو با قدرت
۱۵۲	۵. غمخواری محرومان
۱۵۳	در مکتب جوانمردان و کریمان
۱۵۴	۱. پیامبر ﷺ و «پیمان جوانمردان»
۱۵۴	۲. رسول خدا ﷺ و «عفو عمومی»
۱۵۵	۳. علی علیه السلام در میدان نبرد خندق
۱۵۵	۴. مروت علی علیه السلام با قاتل خود
۱۵۶	۵. با سپاه معاویه
۱۵۶	۶. عاشورا، جلوه‌گاه مروت
۱۵۸	۷. امام حسن علیه السلام و مرد شامی
۱۵۸	۸. امام سجاد علیه السلام و جوانمردی
۱۶۱	۱۷. عزت نفس
۱۶۱	مفهوم «عزت نفس»
۱۶۲	بهای وجود

- ۱۶۳..... خواستن، پلِ ذلت
- ۱۶۵..... حفظ گوهر عزّت
- ۱۶۷..... ۱۸. بندگی و آزادی
- ۱۶۷..... عزّت و ممتّ
- ۱۶۸..... سرفرازی واقعی
- ۱۷۱..... آزادی
- ۱۷۳..... بدهکاری به خوشتن
- ۱۷۵..... ۱۹. آیین دوستی
- ۱۷۵..... نعمتِ «دوست»
- ۱۷۶..... هم‌رنگ و هماهنگ
- ۱۷۷..... دوست شایسته
- ۱۸۰..... دوست بی‌عیب؟!
- ۱۸۰..... نکات دیگر ...
- ۱۸۳..... ۲۰. ابراز دوستی
- ۱۸۳..... آثار مثبت و منفی محبت
- ۱۸۴..... ابراز علاقه
- ۱۸۷..... نقش ابراز علاقه در خانواده
- ۱۹۰..... ۲۱. شوخی و مزاح
- ۱۹۰..... مزاح، خصلتی مؤمنانه
- ۱۹۱..... در سیرهٔ رهبران الهی
- ۱۹۴..... حد و مرز شوخی
- ۱۹۷..... شوخیهای بدفرجام
- ۱۹۹..... ۲۲. تشویق
- ۱۹۹..... انسان و نیاز به «تشویق»
- ۲۰۱..... تناسب تشویق و عمل

۲۰۲	روشهای تشویق
۲۰۵	شرایط تشویق
۲۰۷	۲۳. تقدیر و سپاس
۲۰۷	جلوه‌های نعمت
۲۰۹	سپاس از مردم
۲۱۱	تشکر از والدین
۲۱۲	رهزنان خیر
۲۱۴	آثار و نتایج سپاس
۲۱۶	۲۴. سازگاری
۲۱۷	مدارا، یا توالی و تبری
۲۱۹	مدارا با دشمن
۲۲۰	تحمل ناسازگاری
۲۲۳	۲۵. برخورد با سالمندان
۲۲۳	الف) محور وحدت
۲۲۴	ب) حرمت بزرگترها
۲۲۶	ج) نسبت به والدین
۲۲۷	د) انتقال فرهنگ
۲۲۹	ه) تأثیر رفتار
۲۳۱	۲۶. نقدپذیری
۲۳۱	نقد و تذکر
۲۳۲	شیوه صحیح نقد
۲۳۴	نقدپذیری
۲۳۸	۲۷. صداقت
۲۳۸	جلوه‌های صداقت
۲۴۰	در صحنه اجتماع

۲۴۱	با صادقان
۲۴۲	صداقت سیاسی
۲۴۵	ضمیمه تکمیلی
۲۴۵	اصلاح و آشتی
۲۴۵	معاشرت با غیر مسلمان
۲۴۶	ادب گفتار
۲۴۶	احترام و تکریم
۲۴۶	تواضع
۲۴۶	حسد
۲۴۶	تحقیر و توهین
۲۴۷	غیبت
۲۴۷	مجادله
۲۴۷	صبوری
۲۴۷	حلم و خشم
۲۴۸	مشورت
۲۴۸	همسفری
۲۴۸	تعاون یا تکروی؟
۲۴۸	بدگمانی
۲۴۸	عفو و گذشت
۲۴۹	شرم و حیا
۲۴۹	عناوین اخلاقی در منابع حدیثی
۲۵۰	منابع بحث‌های اخلاقی
۲۵۳	فهرست منابع

یادداشتی بر چاپ ششم

اهمیت مباحث اخلاقی به ویژه در قلمرو معاشرت و رفتار خانوادگی و اجتماعی، از استقبالی که از اینگونه بحثها، آثار، تألیفات و برنامه‌ها به عمل می‌آید، بهتر و روشن‌تر شناخته می‌شود.

استقبال شایانی که از کتاب اخلاق معاشرت شد و به چاپهای متعدد رسید و به عنوان «متن آموزشی» برگزیده شد، هم جای شکر دارد، هم ضرورت پرداختن به اینگونه موضوعات را در جامعه اسلامی و نظامی که عهده‌دار تربیت افراد بر اساس رهنمودهای مکتب و ارزشهای اخلاقی قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام) است، نشان می‌دهد و وظیفه فرهنگسازان را سنگین‌تر و راه را مشخص‌تر می‌سازد.

با خرسندی از این موقعیت، جهت بهره‌وری بیشتر از این اثر، در چاپ جدید آن بازنگری مختصری انجام شد و به بخش پایانی هم یک «ضمیمه تکمیلی» افزوده گشت، تا بر غنای مباحث کتاب بیفزاید و راهنمای اهل مطالعه برای موضوعات مشابه و تکمیلی باشد.

جواد محدّثی

بهار ۱۳۸۴ ش

مقدمه

۱۵

دوست داریم زندگی‌هایمان، سرشار از صمیمیت و خونگرمی و صفا باشد. حریم انسانها و حرمت همگان، محفوظ بماند و معاشرت‌هایمان نشأت گرفته از «فرهنگ قرآنی» و تعالیم مکتب باشد. و این، یعنی «زندگی مکتبی».

پایداری و استحکام رابطه‌های مردمی، در سایه رعایت نکاتی است که برگرفته از «حقوق متقابل» افراد جامعه باشد.

در اینکه «چگونه باید زیست» و چه سان با دیگران باید رابطه داشت، نکته‌ای است که در بحث «آداب معاشرت» می‌گنجد.

بر خلاف فرهنگ غربی، روح و محتوای فرهنگ دینی ما بر پایه «ارتباط»، «صمیمیت»، «تعاون»، «همدردی» و «عاطفه» استوار است. جلوه‌های این فرهنگ بالنده نیز در دستورالعمل‌های اخلاقی اسلام دیده می‌شود.

«زندگی مکتبی»، در سایه شناخت این رهنمودها و به کار بستن آنها در صحنه‌های مختلف زندگی است، نه با شعار و ادعا. به هر میزان که معیشت و معاشرت ما با اینگونه هدایت‌های دینی در مقوله رفتار، هماهنگ باشد، به همان اندازه زندگی‌هایمان «مکتبی» است. مسلمان باید به گونه‌ای در چارچوب اصول و سنن فرهنگ دینی خودش زندگی کند که با شهامت و افتخار، بتواند «امضای دین» را پای همه رفتارش بگذارد و زندگیش «برچسب اسلام»

داشته باشد و الگوی اسلامی را بر زندگی خویش در خانه و جامعه، سایه افکن سازد.

«آداب برخورد»، «دید و بازدید»، «رفت و آمد»های خانوادگی و دوستانه، نحوه «گفتار» و «رفتار» با اقشار مختلف، «دوستی» و حد و حدود آن، مراعات «حقوق دیگران»، «ادب و سپاس و احترام»، از جلوه‌های بارز اخلاق معاشرت است. این‌گونه رابطه‌های اجتماعی، با عنوانهای مختلف و در شرایط گوناگون انجام می‌گیرد. گاهی به صورت «صله رحم» است؛ در ارتباط با اقوام و بستگان. گاهی نام «عیادت» به خود می‌گیرد؛ در مورد بیماران. گاهی نسبت به برادران و خواهران دینی، عنوان «زیارت» می‌یابد، گاهی با همسایگان است، گاهی با مستمندان. گاهی هم بر محور اطعام است و گاهی به شکل مسافرت‌های دور و نزدیک و بردن هدیه و آوردن «سوغات سفر». گاهی هم برای شرکت در مجلس عقد و عروسی یا مشارکت در مراسم سوگ و تسلیت‌گویی است.

به هر حال، همه اینها نوعی «رابطه» و «معاشرت» است و نشان‌دهنده منش انسانی و فرهنگ اخلاقی هر فرد. اسلام نیز در این باره‌ها بسیار سخن گفته و رهنمود داده است که در این کتاب، گوشه‌ای از معارف و آموزشهای دین در این زمینه‌ها را مرور می‌کنیم.

باشد که «فرهنگ خودی» و «هویت دینی» را پاس بداریم و با افتخار و سربلندی و رها از سلطه فرهنگی بیگانه و با تکیه بر رهاورد مکتب و وحی، زندگی و روابط خویش را بر پایه ارزشهای برگرفته از قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام)، سامان بخشیم و برای نسلهای آینده هم «ادب و اخلاق» را میراث بگذاریم. آنچه پیش روی شماست مجموعه‌ای است از رهنمودهای اخلاق دینی در معاشرت با دیگران که نخست، در سالهای ۷۸ - ۱۳۷۶ در مجله پیام زن با عنوان «اخلاق معاشرت» انتشار یافت و اینک با اندکی بازنگری تقدیم می‌گردد.

قم - جواد محدثی

اسفند ۱۳۷۸ ش